

וחסורי מחסרא משנתנו, ועליה נחלק רבי יהודה:

ואילו שור שנממר דינו, שנתערב בשוורים אחרים מעליא [שלא עשו כלום], אין פוטרין את כולן; אלא מאחר שאסורים כולם בהנאה כשור הנסקל, משום שאין אנו יודעים מי הוא זה שנאסר בהנאה, הרי נמצא שכבר הפסידו אותם הבעלים, ולפיכך פוקלין אותן [את כולן], כדי לקיים מצות סקילה במחוייב.

רבי יהודה אומר: כונסין אותן — את כל השוורים לכיפה.⁽²⁾

ומסייעת הגמרא מברייתא כפי מה שנתבאר באופן מחלוקתם; והתניא [בניחותא]:

פרה שהמתה את האדם, ומחוייבת היא

א-9 אי הכי כפירושם, היינו דקתני עלה [מה ששינונו בברייתא על משנה זו] אפילו אבא חלפתא הצדיק ביניהן של אותן אחרים, האיך יתפרש לפי דבריכם!?

אלא אומר רבא:

זו ששינונו: רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין, הכי קאמר:

שנים שהיו עומדין, ויצא חי מביניהם והרג, ואין בית דין יודעים מי הוא זה ששילח את החץ, הרי שניהם פטורים.

ואמר עלה רבי יוסי בברייתא: לכך שנתה המשנה דין זה אשר הוא פשיטא, כדי ללמד: ואפילו אבא חלפתא הצדיק ביניהן, שלא תאמר: הרי הוא ודאי לא זרק את החץ, ואם כן נחייבנו לשני על פי חזקה זו, קא משמע לך, שאין מחייבין את השני.⁽¹⁾

יש לחלק — לדעת ריש לקיש — בין שור שהרג לשור שרבע או נרבע!?! ולשיטת הרמב"ם כפי שפירשה ה"ערוך לנר", ניחא.

1. כתב ב"ערוך לנר": ואף דאמרינן בקדושין פ א ד"סוקלין ושורפין על החזקות", מכל מקום לא אלימא הך חזקה דאבא חלפתא כל כך ליהרג האחר, כיון דיש גם לאחר חזקת כשרות, ומשום עדיפותא דחזקה דאבא חלפתא, לא קטלינן ליה לאידך.

2. א. כתב רש"י: כונסין אותן לכיפה, שאין צריך לסוקלין שלא להטריח בית דין, אלא כונסין בחדר והן מתים מרעב; והיינו דאין זו כיפה האמורה לקמן פא ב; וב"ד רמה" כתב כאן שני פירושים, אם כרש"י או כיפה ממש; וראה הערה לעיל עט ב; [ויש לעיין בעיקר הסברא, למה לא

הטעם שדין זה הוא ברוצח בלבד, וכתב: ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת בית דין, אלא אם נתחייב מיתה ממיתין אותו, ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו, שאף על פי שיש עוונות חמורין משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים, אפילו עבודה זרה ואין צריך לומר עריות או חילול שבת אינן כשפיכות דמים, שאלו העוונות הן מעבירות בין אדם להקב"ה, אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חברו, וכל מי שיש בידו עוון זה, הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצוות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עוון זה, ולא יצילו אותו מן הדין, שנאמר "אדם עשוק בדם נפש..."; וב"ד רמה" שם מבואר, שהוא משום שלא ליפשי רוצחין.

וכל זה הרי אינו שייך אלא באדם שהרג, אבל בשור שהרג אין שייך טעם זה, ואם כן מה מקום

סקילה, ואחר כך ילדה:

אם עד שלא נגמר דינה הוא שילדה – ולקמן יתבאר מתי עיברה – הרי וולדה מותר, ומפרש לה הגמרא לקמן בעמוד זה.

אך **אם משנגמר דינה הוא שילדה**, הרי אף וולדה – אסור, ויתבאר בגמרא לקמן.

ועוד מלמדת הברייתא:

נתערב שור שנגמר דינו לסקילה באחרים שלא עשו כלום, ואפילו נתערבו **אחרים באחרים**, כלומר: התערובת הראשונה נתערבה שוב בשוורים אחרים שלא עשו כלום (3)

כונסין אותן את כולן **לכיפה**, והיינו כשיטת רבי יהודה במשנה, כפי שפירשה רבא.

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר:

מביאין אותן לבית דין, וסוקלין אותן, וכשיטת חכמים שבמשנתנו, כפי שפירשה רבא.

אמר מר בברייתא:

פרה שהמיתה ואחר כך ילדה, **אם עד שלא נגמר דינה** – ילדה, הרי וולדה מותרת:

ומקשינן: וכי אף על גב דכי נגחה הות מייעברה, וכי כך הוא הדין אף שבשעת הנגיחה היתה מעוברת עמו?!?

והאמר רבא:

ולד הנוגחת, כלומר פרה מעוברת שנגחה (4) וילדה הרי הוא אסור בהקרבה למזבח כמו אמו שהיא פסולה למזבח, (5) ומשום שאנו אומרים "היא וולדה נגחו", ונפסל העובר כמו אמו –

3. כן הוא לפירוש אחד בתוספות, ולפי פירוש זה אין כאן אלא ספק אחד, וראה בדבריהם, מה שביארו דלא תיקשי: מה לי נתערב פעם אחת, מה לי נתערב שתי פעמים; ובפירוש ראשון פירשו: אחד מן התערובת הראשונה נתערב בשורים אחרים, ולפי פירוש זה ביארו התוספות, שהתנא של הברייתא סובר "ספק ספיקא אסור", ראה שם.

4. כתב רש"י: כגון שנגחה על פי עד אחד או על פי הבעלים דמתסרא לגבוה ולא להדיוט; ולשון רש"י בעבודה זרה כד א: היא וולדה נגחהו, ונוגח שנגח בעד אחד או על פי הבעלים שהודו מעצמן, ואין עדים בדבר, אינו נסקל.

5. וכדילפינן בתמורה כח א ממאמר הכתוב [ויקרא א ב] "ומן הצאן תקריבו את קרבנכם" להוציא את הנוגח.

נקיים מצות סקילה וכסברת חכמים, ומה שייך לומר "שלא להטריח בית דין"?!].

ב. [יש לעיין למה לא פירש רבא את הרישא על ענין זה, ולא היה צריך לחסר מן המשנה?!? ושמא אין נוח לו לרבא לפרש לשון "רוצח" על שור, ואף שריש לקיש מפרש כן.

ועוד צריך ביאור: למה הוצרך רבא לשנות בסיפא העוסקת בשור ממה שאמר ריש לקיש, והרי לא הקשה עליו כלום בעיקר ביאור מחלוקתם גבי שור?!?

ויש להעיר עוד, דנמצאו רבא וריש לקיש חלוקים מן הקצה אל הקצה, דריש לקיש סבר: אפילו שור אחד והוא רוצח רק שלא נגמר דינו, ונתערב, אין סוקלין אותו לדעת חכמים; ואילו רבא סובר: אפילו היה הרוצח מיעוט ושאר השוורים "כשרים", מכל מקום סוקלים אותם; ויש לעיין מה היא סברת מחלוקתם].

וממילא נשמע, שצריך לגמור אף את דין העובר, שהרי אף הוא בכלל הנגיחה; ואם כן למה הולד מותר, והרי דינו ככל נוגח שצריך לדונו ולאוסרו בהנאה?! (6)

וכן **ולד הנרבעת** שהיה בבטנה בשעת הרביעה הרי הוא **אסור** בהקרבה למזבח, כי **"חיא וולדה נרבעו"**, ונפסל העובר למזבח כאמו שהיא פסולה למזבח. (7)

שעה, אבל הרי בסוגייתנו מבואר, דאפילו אם נולד קודם שנגמר דין האם, יש להביאו לבית דין ולדונו].

ובתוספות בבא קמא מז א ד"ה מאי טעמא, כתבו נמי "מדאמר רבא ... היא וולדה נגחו והיא וולדה נרבעו, אין להוכיח דעובר ירך אמו הוא, דהתם היינו טעמא שהולד עצמו נהנה מרביעה, והיא וולדה נגחו ונרבעו", וכן הביא הר"ן בחולין פרק אלו טריפות בשם רבינו תם, דולד הנוגחת אסור משום שהולד עצמו מסייע בהיזק. **וב"קהלות יעקב"** [כתובות סימן יג] **הביא להקשות:** איך אפשר לומר שולד הנוגחת אסור, משום שהוא עצמו מסייע בהיזק, והרי קיימא לן כרב בבבא קמא מ ב דשור האיציטדין [מיוחד לנגיחות ומלמדים אותו לכך] כשר למזבח, ומשום שאנוס הוא; ואפילו אם נדחוק ונאמר, דאולי רבא סובר כשמואל [בבבא קמא שם], דגם שור האיציטדין פסול למזבח, אכתי קשה מסוגייתנו, שהרי הסוגיא כאן לומדת מדברי רבא גם לענין שור של הדיוט, ולענין שור של הדיוט לכולי עלמא שור האיציטדין אינו נסקל, וכמבואר במשנה בבבא קמא לט א, ומשום שנאמר "כי יגח" — "ולא שיגיחוהו אחרים"; והאם המגחת את עוברת הרי אין לך "שיגיחוהו" יותר מזה?! וראה מה שכתב שם ליישב.

7. א. וכדילפינן בתמורה כח א ממאמר הכתוב שם "מן הבהמה ... תקריבו את קרבנכם".
ב. **הקשה רבי עקיבא איגר** [שו"ת ח"א סימן קעב]: אשתו מעוברת איך רשאי לבא עליה, נימא ד"חיא וולדה נבעלו", והוי בא על בתו; ואף דכפחותה מבת שלש לאו ביאה היא,

6. א. **הוסיף רש"י** ביאור: והא ליכא למימר דטעמא דתנא קמא דתני "אם עד שלא נגמר דינה וולדה מותר", הוא משום דלא נגמר דינה עמה; דאי בשלא בא לבית דין, מאי איריא "ולדה", והרי אפילו אמו נמי, אם לא נגמר דינה לא מיתסרא, וכי איצטריך לתנא למיתני "מותר", הכי אשמועינן: אין זקוק להביאה לבית דין קאמר, ותיובתא דרבא.

[וראה "קהלות יעקב" — בבא קמא לד ב במוסגר — שכתב: מכאן מוכח, דבהמה שהרגה, וחתך ממנה אבר, ואחר כך היה הגמר דין, דנאסר האבר, שהרי העובר היה נחשב כאבר מאבריה, ומכל מקום כל שהשתתף בנגיחה נאסר, אף על פי שנולד קודם העמדה בדין; ולכאורה מרש"י מוכח בהיפוך, שהרי כתב דצריך להביא את העובר לבית דין, מה דלא שייך באבר שנחתך].

ב. **בפשוטו טעמו של רבא** הוא משום "עובר ירך אמו"; וראה עוד בתמורה ל ב דמפורש שם, לענין ולד הנרבעת, שיש לאסור את הולד משום "עובר ירך אמו", וראה שם ברש"י דפירש: עובר ירך אמו הוא, והוא עצמו נרבע.

ובתוספות כאן נקטו בתחילה דטעמא משום עובר ירך אמו; ובהמשך דבריהם הביאו בשם רבינו תם "והא דאמר רבא הכא ובתמורה ולד הנוגחת והנרבעת אסור, לא פליגא [על מה דקיימא לן "עובר לאו ירך אמו"]", והיינו טעמא, כיון דעד עכשיו היה חיות הולד תלוי באם, הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה, ולא משום דהוה ירך אמו; [ולשונם צריך ביאור: כי זה הוא טעם למה כשנגמר הדין נאסר הולד שבמעיה באותה

אלא אימא, כך תשנה את הברייתא:

הזכר המותר הוא נוצר, ואם כן:

אם עד שלא נגמר דינה, עיברה וילדה קודם גמר דין, הרי וולדה מותר, שהרי לא היה עמה בשעת נגיחה שיתחייב הוא סקילה ולאוסרו בהנאה, ואף לא היה עמה בשעת גמר דין, כדי שייאסר אף הוא על ידי גמר דינה של אמו.

אבל **אם משנגמר דינה עיברה, וילדה**, הרי וולדה אסור, ואף שלא היה עמה לא בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין, מאחר שיצא עובר זה ממי שהוא אסור בהנאה, וכל היוצ מן האיסור הרי הוא אסור.

ומקשינן על מה דאמרינן: אם משנגמר דינה עיברה וילדה ולדה אסור, ומשום שהולד הוא יוצא מן האסור; והרי לא מכח אמו האסורה בלבד הוא נוצר, אלא אף מכח

הניחא למאן דאמר "זה וזה גורם" — כלומר: דבר הנגרם והיוצא מדבר אסור ומדבר מותר כאחד — אסור.

אלא למאן דאמר: "זה וזה גורם, מותר", 9-ב מאי איכא למימר, וכי למה ייאסר הולד שנוצר מאביו המותר בהנאה ומאמו האסורה בהנאה.

אלא אמר רבינא, כך תשנה את הברייתא:

אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה, הרי ולדה מותר, וכמבואר לעיל.

ואם עד שלא נגמר דינה עיברה, ומשנגמר דינה ילדה, הרי ולדה אסור, ומשום ד"עובר ירך אמו הוא", וכשנגמר הדין על אמו נאסר

משום ערוה. [ויש לעיין: למה לא אסרו ביאה שאין בה הוצאת זרע?!].

[ואכתי יש לעיין: לפי מה שכתב ה"מנחת חינוך" במצוה לה, דלגבי בן נח, אפילו פחותה מבת שלש אסורה, ומשום דבכלל "שיעורין" הוא שלא ניתנו לבני נח, אם כן יהא בן נח אסור באשתו המעוברת, לדעת רב הונא [בחד לישנא לעיל נח ב, וכן פסק המאירי שם], שגוי אסור בבתו].

וב"תפארת ישראל" [תמורה פרק ו אות ג], תמה: למה לא הקשה: ייאסר לבא על אשתו משום בא על הזכר; ועוד הקשה, דלפי הבנת רבי עקיבא איגר בענין זה, יהיה אסור לשחוט את המעוברת משום "אותו ואת בנו", [ויש להעיר עוד: למה לי קרא להתיר בן פקועה מ"כל בבהמה תאכלו", נימא "היא וולדה נשחטו"]; וראה מה שכתב לדחות קושיית רבי עקיבא איגר.

מכל מקום לכאורה הוא איסור דרבנן, כמו בקטן פחות מבן תשע [שאינו ראוי לביאה] דאסור מדרבנן; [ויש להעיר על שסגנן את קושייתו "נתקשיתי כעת, למה דמבואר בתמורה דאם עובר ירך אמו היא וולדה נרבעו..."; ויותר יש להקשות, לפי סברת התוספות שהובאה בהערה לעיל, דאפילו למאן דאמר "עובר לאו ירך אמו" מכל מקום אמר רבא שהולד אסור משום שהוא נהנה ברביעה].

ותירץ: דבפחותה מבת שלש, דבלאו הכי אף במותרת לו אסור לבא עליה כיון דלאו שם ביאה עליה, הוי כמשחית זרעו על עצים ואבנים, עיין בנמוקי יוסף פרק קמא דיבמות; ושאני בת שלש, אף דאי אפשר שתתעבר ותלד, מכל מקום שם ביאה עליה; אבל בפחותה מבת שלש לאו שם ביאה עליה, ואם כן לא הוצרכו חז"ל לאסור מדין ערוה, ומשום הכי במעוברת דליכא מדין חשש השחתת זרעו, לא הוי אפילו איסור דרבנן